

УДК 658.14:65.012.8

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-5-8>

Корчинський І.О.

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
Львівського державного університету внутрішніх справ

Чура С.-Г.Т.

аспірант
Львівського державного університету внутрішніх справ

Korchynskyi Ivan

Doctor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Finance and Accounting Department
Lviv State University of Internal Affairs

Chura Sophia-Anna

Postgraduate Student
Lviv State University of Internal Affairs

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ХОЛІСТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF HOLISTIC MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Холізм як основа холістичного управління має глибокі історичні корені. Поруч з осучасненням холістичний підхід зберіг пріоритетність цілісного сприйняття усіх внутрішніх процесів, які характерні для певної системи, та впливу зовнішнього середовища. Виявлено, що холістичний підхід набув певного поширення в маркетингу, де орієнтований на аналіз усіх складників ланцюга вартості з оцінюванням впливу на споживачів та контрагентів. Доведено, що високий рівень невизначеності в умовах функціонування українських підприємств знижує ефективність застосування традиційних підходів, що формує основу для більш активного застосування холістичного управління. Охарактеризовано ключові аспекти холістичного управління економічною безпекою підприємства. Визначено пріоритетні здібності, якими повинні володіти суб'єкти безпеки для цілісного сприйняття усіх змін у системі. Розглянуто основні етапи розроблення та застосування системи холістичного управління економічною безпекою підприємства. Окреслено найважливіші цілі вдосконалення управління економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: холізм, холістичне управління, економічна безпека підприємства, загроза, ризик.

Холізм как основа холістического управления имеет глубокие исторические корни. Вместе с осовремениванием холістический подход сохранил приоритетность целостного восприятия всех внутренних процессов, характерных для определенной системы, и воздействия внешней среды. Выявлено, что холістический подход получил определенное распространение в маркетинге, где ориентирован на анализ всех составляющих цепи стоимости с оценкой воздействия на потребителей и контрагентов. Доказано, что высокий уровень неопределенности в условиях функционирования украинских предприятий снижает эффективность применения традиционных подходов, формирует основу для более активного применения холістического управления. Охарактеризованы ключевые аспекты холістического управления экономической безопасностью предприятия. Определены приоритетные способности, которыми должны обладать субъекты безопасности для целостного восприятия всех изменений в системе. Рассмотрены основные этапы разработки и применения системы холістического управления экономической безопасностью предприятия. Определены важнейшие цели совершенствования управления экономической безопасностью предприятия.

Ключевые слова: холізм, холістическое управление, экономическая безопасность предприятия, угроза, риск.

Holism as the basis of holistic management has deep historical roots. Along with modernization, the holistic approach has maintained the priority of a holistic perception of all internal processes that are characteristic of a particular system, and the impact of the external environment. Modern holism focuses on the ability to grasp the

content of integrity through the study of its components, the identification of connections and the possibility of acquiring new properties that are not characteristic of any of the elements. It was found that the holistic approach has become somewhat widespread in marketing, where it focuses on the analysis of all components of the value chain with the assessment of the impact on consumers and contractors. It is proved that a high level of uncertainty in the conditions of functioning of Ukrainian enterprises reduces the effectiveness of traditional approaches, which forms the basis for more active use of holistic management. This type of management involves the perception of the enterprise as a whole, the existence of which depends on each component, so the participants in the security process, in accordance with certain functions, are employees, management and owners. To form the theoretical foundations of holistic management of economic security of the enterprise used methods: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the terms «holism» and «holistic management»; synthesis and analysis – for the formation of theoretical provisions for the use of a holistic approach in the process of ensuring the economic security of the enterprise; morphological analysis - to clarify the content of the purpose, subjects, objects, functions and goals of holistic management of economic security of the enterprise; abstract-logical – for theoretical generalizations and conclusions of the study. The key aspects of holistic management of economic security of the enterprise are described. It is proved that holistic management allows to take into account the influence of macro-environmental factors (economic, technical-technological, political, social, cultural, environmental, military, etc.) and micro-environment (related to suppliers, competitors, buyers, intermediaries, community representatives and authorities local authorities). The priority abilities which security subjects should possess for integral perception of all changes in system are defined. The main stages of development and application of the system of holistic management of economic security of the enterprise are considered. The most important goals in improving the management of economic security of the enterprise are outlined.

Keywords: holism, holistic management, economic security of the enterprise, threat, risk.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Політична, соціальна та військова напруженість негативно впливає на умови ведення бізнесу в Україні. Йдеться перш за все про високий рівень невизначеності, який провокує зростання ризиків, що гальмує підприємницьку ініціативу. Здебільшого успадкована радянська система організації безпеки на підприємствах нездатна адекватно реагувати на нові виклики, коли основною загрозою виступають не втрати майна, а злочини у фінансовій та техніко-технологічній сферах або ж витік конфіденційної інформації. За таких умов все більшої актуальності набуває холістичний підхід до управління, коли підприємство сприймається як ціле, існування якого залежить від кожного складника, тому учасниками процесу забезпечення безпеки, відповідно до визначених функцій, стають працівники, менеджмент та власники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Розгляду питань щодо забезпечення економічної безпеки на різних рівнях управління багато уваги приділяють вітчизняні та закордонні вчені, зокрема: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, І. Бінько, З. Варналій, О. Власюк, Т. Васильців, З. Герасимчук, В. Горбулін, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, С. Мельник, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Я. Пушак, Н. Реверчук, О. Терещенко, В. Франчук, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін.

До формування холістичного підходу в управлінні причетні такі науковці, як І. Адізес, Д. Бек, В. Євтушенко, Ф. Котлер, А. Маслоу, В. Прохорова, І. Семеняк, К. Уілберг, Р. Уфимцев, В. Чобіток, Н. Чучко, А. Штангрет.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Віддаючи належне науковій і практичній значущості

праць провідних учених, слід зазначити, що у сучасній науковій літературі й практиці господарювання підприємств недостатньо уваги приділено проблемі холістичного управління економічною безпекою підприємства.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є розгляд холізму як підґрунтя для формування теоретичних основ холістичного управління економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Холізм походить від грецького *βλος* і означає «ціле», «цілісність». Саме відштовхуючись від цілісності, відбувається розуміння людини й усього, що діється з нею і навколо неї. Основою холізму є твердження, що все живе є єдиним цілим. Людина є неподільною складовою частиною Всесвіту й у ній відображається його структура, зокрема через ДНК як алгоритму, що побудований за єдиним принципом. Такі міркування були закладені ще у трактатах давньогрецького філософа Геракліта (V ст. до н. е.), який стверджував, що «з одного – все, із усього – одне».

Оскільки в основі холізму лежить розуміння цілого як первинного у відношенні до його складників, то доцільним буде цитування постулатів ще одного відомого філософа – Платона. Він подавав ціле як сукупність чогось, що ідеально об'єднане, але не містить частинок, що створюють суперечності. Ціле складається з необмеженої кількості елементів, але не є їх сумою.

Твердження Платона знаходять відображення у сучасному розумінні терміна «ціле» в різних мовах. П. Флоренський, досліджуючи етимологічну сутність цього слова, підкреслює, що «...у грецькій мові воно визначає «прекрасне», «краса», у санскриті – «цілий», «приємний», у готській – «здоровий» і «цілий», у німецькій – «цілий» та «святий» і в російській – «цілісність» [8, с. 322].

Доцільно підкреслити, що зв'язок між цілим та станом людини не є випадковим, адже формування холізму відбувалося за активного сприяння та по-

ширення лікарями. Відомим є висловлювання Сократа: «...як неможливо приступити до лікування ока, не думаючи про голову, або лікувати голову, не думаючи про весь організм, так неможливо лікувати тіло, не лікуючи душу». У цьому висловлюванні підкреслюється той важливий момент, що не можна вирішувати певну проблему, що стосується одного зі складників, не враховуючи загальний стан цілого, та без прогнозів впливу внесення змін стосовно всіх інших складників. Уважаємо, що цей момент повинен стати основою під час формування системи холистичного управління економічною безпекою підприємства. Наприклад, протидія внутрішнім загрозам у сфері кадрової безпеки не може здійснюватися без внесення змін у кадрову політику.

Історичні підвалини виникнення та розвитку холистичного підходу все-таки безпосередньо пов'язані з медициною. Так, ще чотири тисячі років тому в Китаї за часів царювання імператора Хуань Ти застосовувалася система медицини, яка передбачала активну профілактику на основі трав, акупунктури та масажу. Відповідно до існуючих у цей період часу уявлень, хвороба виникала в організмі людини через втрату гармонії між фізичним тілом та духовним станом, а перешкодити цьому можна було завдяки дихальним і фізичним вправам, дієті та посиленню дисципліни духу.

Холізм набув поширення й у Стародавній Греції, зокрема завдяки позиції Гіппократа, якому належать такі відомі твердження, як «людина є універсальною та єдиною частиною оточуючого світу» та «мікрокосм у макрокосмі». Окрім цього, його міркування щодо стану здоров'я людини були доволі схожими на позицію китайських лікарів і спиралися на необхідність досягнення гармонії між особистістю та її оточенням.

Холізм був домінуючим ученням до XVII ст., але розвиток науки відсунув його на другі позиції у вигляді філософської концепції та холистичного підходу в медицині, в основі яких залишилася орієнтація на необхідність дослідження та використання процесу взаємодії енергії усіх складників для досягнення спільної мети.

Відродження холізму на початку XX ст. відбулося знову ж таки шляхом збільшення прихильників холистської медицини. Засновником нового холистського підходу можна вважати політика і філософа Я. Сметса, який увів в обіг термін «холізм», обґрунтував концепцію холізму у роботі «Холізм і еволюція» та запропонував формулу, згідно з якою ціле більше за суму його частин.

Досить чітко особливості холистичного підходу відображені у напрацюваннях Ж. Гебсера, який виділяє «...п'ять стадій розвитку людської свідомості: архаїчну, магічну, міфічну, раціональну та інтегральну (або холистичну)» [10, с. 221]. Науковець наполягає, що сучасна людина повинна досягнути найвищого ступеня зрілості, що потребує чіткого усвідомлення зв'язків між усіма елементами та виявлення можливого впливу чинників, які спричиняють їх зміну. Без формування цілісного уявлення про всі процеси, які супроводжують людину, організацію громади та суспільства не можна досягнути зрілості.

Д. Бек та К. Кован за аналогією з Ж. Гобсером виділили вісім стадій розвитку свідомої людини: «...ар-

хаїчно-інстинктивний, магічно-анімістичний, «рівень сили богів», «комформістський стандарт», науковий прогрес, «сприятлива самість», інтегративний та холистичний» [1, с. 322]. Зазначені науковці доводять, що останні два етапи здатні досягнути дуже вузьке коло людей (1% населення і 5% влади), оскільки для цього потрібні не лише високий рівень інтелекту, а й певні сприятливі умови. Ці два рівні забезпечують «...охоплення розумом усього спектру внутрішнього розвитку, сприйняття і розуміння значущості усіх існуючих матриць» [1, с. 322].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що в сучасному холізмі акцентується увага на здатності охопити зміст цілісності через дослідження її складників, виявлення зав'язків та можливості набуття нових властивостей, які не характерні для будь-якого з елементів.

Сьогодні у західній філософії поширення набули два напрями: семантичний холізм та змістовий холізм [4, с. 171–173]. Відповідно до першого, сутність окремого слова можна зрозуміти на основі виявлення його зв'язків з іншими складниками, а другий полягає у можливості осягнення рівня інтелектуального стану лише відносно іншого інтелекту. У сукупності обидва напрями підкреслюють специфіку формування цілого та виникнення синергії.

Основи застосування холистичного підходу в економіці були покладені К. Вілбергом, який, будучи американським філософом та письменником, сформував теоретико-практичні основи, визначив принципи та запропонував методичні основи застосування інтегрального підходу в управлінні [6, с. 112].

Здійснене узагальнення дало змогу виявити, що сьогодні холистичний підхід найбільшою мірою застосовується в маркетингу. Так, Ф. Котлер його розуміє як «...підхід, за яким робиться спроба визнати й збалансувати різні компетентції та труднощі маркетингової діяльності за допомогою їх поєднання під однією загальною компетенцією» [3, с. 35]. У цьому визначенні, відповідно до основних засад холізму, акцентовано увагу на важливості не приділення уваги кожній окремій проблемі, а їх узагальненні, тобто орієнтації на цілісність. Серед інших визначень можна виділити позицію І. Семеняка та В. Євтушенка, які подають холистичне управління як «...єдине ціле, що включає в аналітичний процес усі складники ланцюга створення вартості й оцінює вплив цих процесів на споживачів, дистриб'юторів, дилерів, постачальників, співробітників та акціонерів» [5, с. 147]. Тобто цілісність повинна проявлятися не лише в орієнтації на вирішення усієї сукупності проблем, а й характеризувати вплив кожного складника та зв'язки між ними, що також відповідає основним позиціям сучасного холізму.

Потрібно визнати, що сьогодні холистичному управлінню приділяється незначна увага, хоча й відбувається поступове зростання кількості прихильників, які вважають його більш прогресивною формою порівняно з традиційними підходами в управлінні. Уважаємо за доцільне погодитися з позицією А. Штангрета, який окреслює такі відмінності холистичного управління, як «...надання переваги залученню усіх учасників до розроблення та реалізації управлінських рішень; від-

сутність потреби деталізації системи, а сприйняття її цілісною попри будь-який рівень складності та наявності відмінностей в окремих складниках; підтримання зворотного зв'язку; зменшення відстані у взаємодії між працівниками підприємства; децентралізація» [2, с. 123; 9]. Важливо, що ці відмінності визначаються автором стосовно процесів управління економічною безпекою підприємства. Поруч із цим, на нашу думку, їх доцільно доповнити ще й тим, що холистичне управління дає змогу враховувати вплив чинників макро- та мікросередовища. Чинники макросередовища безпосередньо не впливають на діяльність підприємства, а лише опосередковано. Стосовно них доцільно здійснити групування з виділенням економічних, техніко-технологічних, політичних, соціальних, культурних екологічних, військових та ін. Чинники мікросередовища пов'язані з діяльністю постачальників, конкурентів, покупців, посередників, представників громади та органів місцевої влади, які безпосередньо впливають на діяльність підприємства. Така позиція ґрунтується на постулатах холізму, які вимагають формування цілісного уявлення не лише про складники та взаємозв'язки між ними, а й урахування сили впливу середовища, що прямо або ж опосередковано взаємодіє із системою. Зроблене доповнення дає змогу переглянути сутність ключових аспектів холистичного управління, які виділені в довідниковій літературі [7, с. 227], шляхом урахування специфіки процесу забезпечення економічної безпеки підприємства:

- елементний, тобто виявлення усіх складників, стан та дії яких можуть впливати на рівень економічної безпеки системи;
- структурний, що передбачає вивчення зв'язків між усіма складниками, їх зміну та вплив на стійкість системи;
- функціональний, який полягає у визначенні функцій кожного складника, аналізі їх узгодженості та можливості бути виконаними;
- інтегративний – орієнтований на виявлення протиріч у взаємодії складників щодо досягнення загальних цілей із метою їх ліквідації для підтримання життєздатності системи;
- комунікативний – вимагає перевірки та забезпечення необхідного рівня безпечності зв'язків між системою та зовнішнім середовищем;
- історичний – забезпечує на основі відстеження динаміки внутрішньогосподарських процесів та змін у зовнішньому середовищі функціонування прогнозування розвитку системи.

Визначені аспекти забезпечують цілісність у вирішенні проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства, орієнтуючи на можливості досягнення поставлених цілей не лише за рахунок внесення змін у діяльність служби безпеки, а перш за все переорієнтовуючи усі складники системи на виконання завдань у сфері безпеки. Разом із цим саме співробітники служби безпеки повинні володіти здібностями для цілісного сприйняття усіх змін у системі, які вказують на можливу зміну рівня її безпеки, із подальшим розробленням захисних заходів та прогнозування можливих результатів їх реалізації. Такі здібності полягають у:

- формуванні «загальної картини» на основі узагальнення великого обсягу інформації, тобто отримання цілісного уявлення про всі внутрішні процеси в системі, її зв'язки із зовнішнім середовищем та зміну впливу усіх факторів;

- здатності отримувати, сприймати та узагальнювати інформацію, яка надходить по різних каналах, з обов'язковою перевіркою даних;

- вмінні виявляти зв'язки між змінами у складниках системи та впливом факторів;

- здатності прогнозувати дії людей, які є суб'єктами та об'єктами процесу забезпечення економічної безпеки підприємства.

Розроблення та застосування системи холистичного управління для забезпечення економічної безпеки підприємства є доволі складним та багатоетапним процесом, який потребує зосередження уваги на відстеженні кожного бізнес-процесу та врахуванні впливу чинників зовнішнього середовища. Нами виділено такі етапи цього процесу:

- оцінка поточного рівня економічної безпеки підприємства та визначення рівня агресивності зовнішнього середовища функціонування;

- визначення ключових зовнішніх та внутрішніх загроз;

- вивчення організаційної структури підприємства з деталізацією функціональних завдань кожного складника, внутрішніх зв'язків та характеристик його взаємодії із зовнішнім середовищем;

- розроблення внутрішніх нормативів щодо рівня економічної безпеки, алгоритму взаємодії суб'єктів безпеки з усіма складниками;

- формування тактики і стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства;

- визначення потреби в організаційному та ресурсному забезпеченні реалізації захисних заходів;

- формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства;

- автоматизація системи холистичного управління та її інтеграція в систему корпоративного управління підприємством.

Реалізація визначених етапів забезпечить досягнення таких цілей удосконалення управління економічною безпекою підприємства:

- сприйняття безпекових принципів усіма працівниками, менеджментом та власниками як ключових, дотримання яких забезпечує функціонування та розвиток підприємства;

- розроблення та здійснення комплексних захисних заходів виходячи з необхідності попередження зниження рівня безпеки;

- налагодження довгострокової взаємовигідної співпраці із зовнішніми суб'єктами безпеки;

- досягнення загальних корпоративних інтересів шляхом узгодження інтересів працівників, менеджменту та власників.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Холистичне управління є новим поняттям, методологічні основи якого лише формуються відповідно до тих завдань, які не можуть бути вже вирішені в межах традиційного управління. В умовах високої динаміки внутрішньогосподарських

процесів та посилення взаємодії із зовнішнім середовищем недостатньо приділяти увагу лише фізичному захисту майна підприємства. Утрати від реалізації загроз стосовно фінансової чи інформаційної безпеки є суттєво більшими за збитки від втрати майна внаслідок крадіжки. Лише за умови цілісного сприйняття усіх бізнес-процесів на підприємстві та взаємодії із зовнішнім середовищем із установленням їх впливу на економічну безпеку з'являється можливість розроблення та реалізації найдоцільніших захисних заходів.

Холістичне управління можна вважати новітнім напрямом дослідження в безпекознавстві, стосовно застосування якого здійснюються перші кроки, зокрема і шляхом пошуку відмінностей від традиційних підходів та встановлення нових орієнтирів для підтримання належного рівня ефективності й розвитку підприємств.

У подальших дослідженнях доцільно приділити увагу уточненню понятійного апарату та розробленню відповідних концептуальних основ.

Бібліографічний список:

1. Бек Д., Кован К. Спиральная динамика: Управляя ценностями, лидерством и изменениями в XXI веке. Москва : Открытый мир, 2010. 424 с.
2. Інноваційні платформи управління економічними процесами в умовах цифровізації економіки : колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. В.В. Прохорова. Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2020. С. 293.
3. Котлер Ф., Келлер К., Павленко А. Маркетинговий менеджмент : підручник. Київ : Хімджест, 2008. 720 с.
4. Прохорова В.В., Чобіток В.І. Філософський погляд ідеї холізму в управлінні підприємствами. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 28 березня 2019 р. Київ : КНУТД, 2019. 264 с.
5. Семеняк І.В., Євтушенко В.А. Основні тенденції розвитку сучасного менеджменту маркетингу. *Вестник Харьковського національного університету «ХПИ»*. 2010. № 5. С. 146–156.
6. Уилбер К.Э. Теория всего. Москва : Постум, 2013. 430 с.
7. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л.Ф. Ильичёв. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
8. Флоренский П.А. Сочинения. Москва : Мысль, 1999. 538 с.
9. Штангрет А.М., Караїм М.М., Штангрет І.А. Стратегічне управління економічною безпекою підприємства. *Прыззовський економічний вісник*. 2019. № 6 (17). URL: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-5> (дата звернення: 20.09.2020).
10. Gebser J. The Ever-Present Origin. Authorized translation by Noel Barstad with Algis Mickunas. Athens : Ohio University Press, 1991.

References:

1. Bek D., Kovan K. (2010) *Spiral'naya dinamika: Upravlyaya tsennostyami, liderstvom i izmeneniyami v XXI Veke* [Spiral Dynamics: Driving Value, Leadership and Change in the 21st Century]. Moskva : Otkrytyy mir. (in Russian)
2. Prokhorova V.V. (2020) *Innovatsiini platformy upravlinnia ekonomichnymy protsesamy v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky* [Innovative platforms for managing economic processes in the context of digitalization of the economy]. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenka I.S. (in Ukrainian)
3. Kotler F., Keller K., Pavlenko A. (2008) *Marketynhovyi menedzhment* [Marketing management]. Kyiv : Vydavnytstvo «Khimdzhest». (in Ukrainian)
4. Prokhorova V.V., Chobitok V.I. (2019) *Filosofskiy pohliad idei kholizmu v upravlinni pidpriemstvamy* [Philosophical view of the idea of holism in business management]. *Proceedings of the Aktualni problemy innovatsiinoho rozvytku klasterneho pidpriemnytstva v Ukraini* (Ukraine, Kyiv, March 28, 2019), Kyiv : KNUTD, pp. 171-173.
5. Semeniak I.V., Yevtushenko V.A. (2010) *Osnovni tendentsii rozvytku suchasnoho menedzhmentu marketynhu* [The main trends in the development of modern marketing management]. *Vestnyk Kharkovskoho natsyonalnoho unyversyteta «KhPY»*, no. 5, pp. 146–156.
6. Uilber K.E. (2013) *Teoriya vsego* [The theory of everything]. Moskva : Postum. (in Russian)
7. Il'ichev L.F. (1983) *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya. (in Russian)
8. Florenskiy P.A. (1999) *Sochineniya* [Essays]. Moskva: Mysl'. (in Russian)
9. Shtanhret A.M., Karaim M.M., Shtanhret I.A. (2019) *Stratehichne upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Strategic management of economic security of the enterprise]. *Pryzovskiy ekonomichnyi visnyk*, no. 6 (17). Available at: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-5> (accessed 20 September 2020).
10. Gebser J. (1991) *The Ever-Present Origin*. Authorized translation by Noel Barstad with Algis Mickunas. – Athens: Ohio University Press.